

14. Stetsula, N., & Orshanskyi, L. (2023). Praktychni aspekty metodyky pidhotovky maibutnikh uchyteliv do formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv na urokakh heohrafiï [Practical aspects of the methodology of training future teachers for the formation of environmental competence of students in geography lessons]. *Ukrainian Educational Journal*, (1), 141–151. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-141-151> [in Ukrainian].

15. Chebotarova, O., Blech, H., Bobrenko, I., Hladchenko, I., Miakushko, O., Trykoz, S., Sukhina, I., & Yarmola, N. (2019). Osvita uchniv z intelektualnymy porushenniamy v konteksti novoi ukrainskoi shkoly [Education of students with intellectual disabilities in the context of the new Ukrainian school]. U O. Chebotarova (Red.), *Osoblyvosti realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu v osviti ditei z intelektualnymy porushenniamy* (s. 233). ISPP imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy. [https://ispukr.org.ua/articles/19/Osoblyvosti%20realizatsii%20kompetentnisnoho%20pidkhodu%20v%20osviti%20ditei%20z%20intelektualnymy%20porushenniamy%20%20\(ost%20red\).pdf](https://ispukr.org.ua/articles/19/Osoblyvosti%20realizatsii%20kompetentnisnoho%20pidkhodu%20v%20osviti%20ditei%20z%20intelektualnymy%20porushenniamy%20%20(ost%20red).pdf) [in Ukrainian].

16. Shvalb, Yu. (2018). *Ekolohichna psykholohiia* [Environmental psychology]. In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. https://lib.iitta.gov.ua/712889/1/hrestom_eco_2018a.pdf. Kyiv : In-t psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2018. 223 s. [in Ukrainian].

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

УДК 37.013:376

Галина Воробель,

кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України,
директор

khmznvz@ukr.net

Halyna Vorobel,

Candidate of Pedagogical Sciences, Honored Worker of Education of Ukraine,
director

Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №33, Хмельницький,
Україна
вул. Завадського 8/1, м. Хмельницький, 29013, Україна

Khmelnytskyi special comprehensive school 33, Khmelnytskyi, Ukraine
st. Zavadskoho 8/1, Khmelnytskyi, 29013, Ukraine

ОСВІТА ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ В УМОВАХ ВІЙНИ (З ДОСВІДУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ №33)

EDUCATION OF CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT IN THE CONDITIONS OF WAR (FROM THE EXPERIENCE OF THE KHMELNYTSKA SPECIAL COMPREHENSIVE SCHOOL №33)

Анотація. Педагогічні колективи спеціальних закладів освіти в умовах викликів воєнного часу знаходить рішення, щоб навчати та підтримувати учнів, утілювати актуальні зміни в організації шкільного простору, швидко реагувати на зміни ситуації, потреби громади тощо. В умовах війни роль спеціальних закладів в освіті дітей з порушеннями слуху, зважаючи на кадровий та матеріальний потенціал, безумовно підвищується. Розвиваються нові напрями роботи, упроваджуються актуальні методики, що зумовлює високу затребуваність таких закладів. Метою статті є висвітлення нагальних проблем організації роботи спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного стану в Україні, презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 в умовах війни. Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз нормативно-правових документів; метод

вивчення та узагальнення практичного досвіду роботи спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями слуху; презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 в умовах війни. Окреслено важливі питання навчання дітей з порушеннями слуху в Україні, виклики, що постали через війну, що потрібно враховувати при організації навчання в умовах воєнного стану (облаштування безпечного середовища в школі, обладнання укриття, організація очного навчання, психосоціальна підтримка учнів та батьків тощо), та які переваги спеціальних закладів освіти для учнів з порушеннями слуху. Представлено питання удосконалення нормативного забезпечення освіти дітей з порушеннями слуху, міждисциплінарної співпраці фахівців, залучення батьків.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, освіта в умовах війни, спеціальні заклади освіти для дітей з порушеннями слуху, організація освітнього процесу.

Abstract. Pedagogical teams of special educational institutions in the conditions of wartime challenges find solutions to teach and support students, implement actual changes in the organization of school space, quickly respond to changes in the situation, community needs, etc. In the conditions of the war, the role of special institutions in the education of children with hearing impairment, taking into account the personnel and material potential, definitely increases. New areas of work are being developed, relevant methods are being implemented, which causes such institutions to be in high demand. The purpose of the article is to highlight the urgent problems of organizing the work of special educational institutions for children with hearing impairments in the conditions of martial law in Ukraine, and to present the experience of the work of Khmelnytskyi special comprehensive school No. 33 in the conditions of war. Research methods: analysis of psychological and pedagogical literature on the research problem; analysis of regulatory documents; a method of studying and summarizing the practical experience of special educational institutions for children with hearing

impairment; presentation of work experience of Khmelnytskyi special secondary school No. 33 in wartime conditions. The important issues of teaching children with hearing impairments in Ukraine, the challenges that have arisen due to the war, which must be taken into account when organizing education in martial law conditions (arrangement of a safe environment at school, shelter equipment, organization of face-to-face education, psychosocial support of students and parents, etc.) are outlined. and what are the advantages of special educational institutions for students with hearing impairments. The issue of improving the regulatory support for the education of children with hearing impairments, interdisciplinary cooperation of specialists, and the involvement of parents is presented.

Key words: children with hearing impairments, education in wartime, special educational institutions for children with hearing impairments, organization of the educational process.

Актуальність дослідження. Сьогодні доцільно узагальнити досвід роботи спеціальних шкіл для дітей з порушенням слуху і впровадження інклюзії для дітей цієї категорії в умовах війни.

У надскладних умовах спеціальні заклади освіти для дітей з порушеннями слуху продовжують працювати на виконання Законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» [1, 2], відповідно до Концепції Нової української школи [3], Положення про спеціальну школу, функціональних обов'язків педагогічних працівників та з метою подальшого утвердження відкритої демократичної державно-громадської системи спеціальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка базується на принципах дитиноцентризму. У своїй діяльності спеціальні школи керуються нормативно-правовими документами

у сфері освіти, зокрема освіти дітей з особливими освітніми потребам (порушеннями слуху).

Навчальний 2023/2024 рік став справжнім викликом для адміністрації, педагогів спеціальних шкіл для дітей з порушенням слуху, оскільки довелося планувати навчання дітей в різних умовах, за різними форматами і формами здобуття освіти із урахуванням викликів воєнного часу (безпека, відключення електроенергії тощо).

Незважаючи на труднощі, спеціальним школам для дітей з порушеннями слуху вдалося організувати освітній процес із дотриманням вимог безпечної роботи в умовах воєнного стану, забезпечити здобуття початкової, базової середньої та повної загальної середньої освіти, охопити навчанням усіх здобувачів освіти.

На сучасному етапі однією з важливих умов організації освітнього процесу залишається створення безпечного та комфортного освітнього середовища – сукупності умов у спеціальних закладах освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної або моральної шкоди.

Відтак, потрібні нові підходи до організації роботи спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями слуху в умовах війни, передусім, йдеться про очне навчання і обладнання сучасних укриттів для проведення уроків під час тривоги.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Важливе значення мають праці українських учених, присвячені різним аспектам навчання дітей з порушеннями слуху, підтримки дітей та

молоді з особливими освітніми потребами в умовах кризових ситуацій, що представлено у публікаціях із спеціальної педагогіки та психології (Г. Воробель, В. Жук, В. Засенко, О. Вовченко, С. Кульбіда, В. Литвинова, С. Литовченко, О. Таранченко та ін.) [4-6].

Метою статті є висвітлення нагальних проблем організації роботи спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного стану в Україні, презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 в умовах війни.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз нормативно-правових документів; метод вивчення та узагальнення практичного досвіду роботи спеціальних закладів освіти для дітей з порушеннями слуху; презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 в умовах війни.

Результати дослідження. Існуючі проблеми в організації освіти дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного стану зумовлюють певні рішення із врахуванням кращого національного та міжнародного досвіду.

Окреслимо найбільш важливі питання. На сучасному етапі варто передбачити зміни у підготовці фахівців у педагогічних закладах вищої освіти для спеціальних шкіл для дітей з порушенням слуху з урахуванням викликів воєнного часу; впроваджувати нові напрями роботи; сприяти адаптації дітей до освітнього середовища; надавати корекційну та актуальну на

сьогодні соціальну і психологічну підтримку, створювати комфортне психологічне середовище.

Важливо в період воєнного стану уважно ставитися до психологічного стану (психологічного здоров'я) всіх учасників освітнього процесу, працювати над подоланням тривожності, надавати необхідну психологічну допомогу, налагоджувати комунікацію.

Актуальним напрямом роботи сьогодні є перегляд програм для дітей з порушенням слуху з профорієнтації, потрібно узгоджувати їх з сучасним ринком праці, оскільки людям з порушенням слуху важко конкурувати із чуучими людьми.

За роки незалежності в Україні не вдалося повною мірою реалізувати принципи Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» та Конвенції ООН «Про права дітей». Зокрема, щодо роботи з батьками: відповідно до міжнародних стандартів командою фахівців здійснюється навчання батьків, надається професійна допомога для виховання і навчання своєї «особливої» дитини, що залишається актуальним для України.

Актуальним на сьогодні є моніторинг якості інклюзивного навчання для дітей з порушеннями слуху. Починаючи з 2017 р. в Україні активно впроваджується освітня інклюзія; результати такого навчання не для всіх учнів є оптимальними (моніторингові дослідження практично не здійснюються).

У спеціальних закладах освіти для дітей з порушенням слуху навчальний та виховний процес відбувається за допомогою двомовного (білінгвального) підходу. І з об'єктивних причин

забезпечити таке навчання сьогодні можливо лише у спеціальному закладі дошкільної освіти або у спеціальному закладі загальної середньої освіти.

Однією із умов організації інклюзивного навчання є створення комфортних умов для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами. Такі умови вже створені і постійно удосконалюються у спеціальних закладах і недаремно багато дітей, які навчалися в загальноосвітніх школах приходять в заклади, де оточення їх розуміє (важливо саме для дітей з порушеннями слуху).

Ми не намагаємося повернути все, чого досягли в інклюзії, навпаки. Але хочемо дивитися в майбутнє так, як буде краще дітям, їх батькам і суспільству. Для цього потрібно, щоб багаторічний досвід, який напрацьований педагогами спеціальних закладів освіти в Україні, став корисним й для організації інклюзивного навчання.

Системний, багаторічний досвід функціонування спеціальної освіти з конкретними категоріями здобувачів з особливими освітніми потребами переконує, що для багатьох учнів потрібна саме спеціальна освіта, саме спеціальний заклад. До прикладу, навчання дітей з порушенням слуху здійснюється за допомогою двомовного (білінгвального) навчання, де українська словесна і української жестової мови є рівноправними засобами навчання, за участі підготовлених фахівців, в тому числі і нечуючих педагогів.

Недоцільно в умовах війни проводити заходи, які порушують права глухих дітей – закривати чи скорочувати спеціальні заклади освіти, зменшувати фінансування тощо (варто дотримуватися гасла: «Не робіть для нас без нас»).

Нині проводиться системна і активна робота щодо розроблення «Стратегії розвитку інклюзивного навчання в Україні». На наш погляд, у зазначеному документі потребують доопрацювання позиції щодо забезпечення повного прийняття й поваги інвалідності як компоненту людського різноманіття, гарантування рівних прав і свобод дітям з ООП нарівні з іншими особами (дітьми) відповідно до положень Конвенції ООН «Про прав осіб з інвалідністю». Означена Стратегія не передбачає рівнозначність варіативних форм здобуття освіти для дітей з особливими освітніми потребами (інклюзивне навчання, спеціальні заклади освіти).

На погляд автора статті, як педагога-практика, директора спеціальної школи, Міністерство освіти та науки України слід впроваджувати заходи з підтримки спеціальних закладів освіти. Особливо сьогодні, коли діти з порушенням слуху відчують негативний вплив різних бар'єрів і агресія росії проти України є головною причиною погіршення соціального становища, не дотримання прав дітей з інвалідністю, які в умовах війни виявилися найбільш незахищеними.

Вважаємо, що напрям на впровадження переважно інклюзивного навчання для всіх дітей з порушеннями слуху є хибним, бо не всі діти з порушенням слуху здатні навчатися в

інклюзивних класах масової школи (не для всіх дітей такий варіант організації освіти є оптимальним).

Необхідний перехідний період часу для: розроблення продуманої, виваженої законодавчої бази; організації якісної підготовки кадрів; створення належних умов для роботи інклюзивних класів.

Варто додати, що у спеціальних закладах для дітей з порушенням слуху працюють педагоги з великим досвідом роботи і саме на цей досвід спиралися науковці і працівники МОН України у процесі розроблення документів для інклюзії.

На нашу думку, інклюзивне навчання більшою мірою рекомендовано дітям з особливими потребами, пов'язаними з труднощами у соціальні адаптації та навчанні (аутизмом, порушеннями інтелектуального розвитку, РДУГ), натомість для більшості дітей з порушеннями слуху, враховуючі потреби у комунікації, отриманні навчальної інформації та відповідно застосуванні білінгвального підходу, спеціальних методів навчання рекомендовано навчання у спеціальних закладах освіти, де створено необхідне соціокультурне середовище (відповідно до національного законодавства тип та заклад освіти обирають батьки). Нині інклюзивне навчання розвивається та удосконалюється. Для того, щоб якісні зміни в інклюзії були ефективними, потрібне фінансове, методичне і кадрове забезпечення, відповідна підготовка фахівців у закладах вищої освіти, удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогів.

У спеціальних школах для дітей з порушеннями слуху на

сьогодні сформована матеріальна, методична і кадрова база, працюють педагоги з великим досвідом роботи, впроваджуються сучасні освітні технології, різноманітні моделі навчання і виховання. Важливою проблемою залишається залучення батьків до участі в навчально-виховному процесі спеціальних шкіл та інклюзивних класів. Варто підкреслити, що освіта, виховання, моральні цінності та особливості характеру (цілеспрямованість, повага до батьків та вчителів, любов до своєї країни тощо) «починаються» вдома. Як підкреслила принцеса Уельська Кетрін: «Ви можете не виховувати своїх дітей вдома, а потім очікувати, що вчителі будуть творити з ними дива у класній кімнаті».

На нашу думку, існує ряд проблем, які потребують вирішення, зокрема: на сьогоднішній день потребують оновлення положення про наповнюваність груп закладів дошкільної освіти і класів спеціальних загальноосвітніх шкіл: (Наказ МОН України №128 від 20.02.2002; №1/9 -804 від 15.12.2008): потребує змін перелік захворювань дітей при наповнюваності класів, груп (діти сьогодні мають комплексні порушення (по 2-5 порушень, захворювань), які встановлені МСЕК і ЛКК); ІРЦ у висновку про комплексну оцінку розвитку дитини надає до п'яти різних рекомендацій школам для розроблення індивідуальних навчальних програм, що не враховується у документах про наповнюваність класів, груп, відсутні або не вистачає відповідних навчальних програм, підручників; навчальні плани спеціальних шкіл для дітей з порушенням слуху, які розроблені і затверджені МОН України, нині не відповідають запитам і реальним потребам

дітей з порушеннями слуху.

У такому контексті варто зазначити, що Законом України «Про освіту» ст. 7 зазначено, що всі діти з порушеннями слуху мають право і повинні навчатися на рідній жестовій мові, що не реалізується в умовах інклюзивного навчання і впливає на якість освіти дітей з порушеннями слуху.

Діти з порушеннями слуху потребують більш послідовного, наполегливого і стабільного навчального процесу. Освітні результати залежить й від інтелектуального розвитку дитини, що потрібно враховувати як на рівні навчально-методичного забезпечення, так і на рівні методик (якби вчитель не проводив урок, старався – дитина дивиться байдужими очима).

Наголошуємо на важливості актуалізації проблем освіти осіб з порушенням слуху, пов'язаних з визнанням освіти як складової стратегії сталого розвитку, забезпечення умов, ресурсів, професійного супроводу, підтримки, усунення бар'єрів й гарантування основоположних прав нарівні з іншими дітьми відповідно до Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю».

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Останнім часом у зв'язку з широким резонансом (більшою мірою формальним) інклюзивного навчання спостерігається ігнорування досвіду, традицій спеціальних шкіл для дітей з порушенням слуху, які водночас є потужним ресурсом для закладів з інклюзивним навчанням. Стан спеціальної освіти для дітей з порушенням слуху сьогодні викликає глибоке занепокоєння, стурбованість як директорів шкіл, так і широкого загалу психолого-педагогічних

працівників та батьків дітей з порушенням слуху. Для того, щоб були якісні зміни у роботі спеціальних закладів освіти для дітей з порушенням слуху та закладів з інклюзивним навчанням потрібно удосконалювати нормативно-правові документи, матеріальну базу, готувати кадри, впроваджувати нові технології і напрями роботи з сім'ями, які мають дітей з порушенням слуху, з урахуванням сучасних умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту. Закон України від 2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 10.05.2024).
2. Про повну загальну середню освіту. Закон України від 2020 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, ст.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 10.05.2024).
3. Нова українська школа. Концепція, 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).
4. Кульбіда, С.В., Литовченко, С.В., Жук, В.В., & Литвинова, В.В. (2020). *Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток* : навчально-методичний посібник. Харків. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/724437/>
5. Кульбіда, С.В., Литовченко, С.В., Жук, В.В., Литвинова, В.В., Таранченко, О.М., & Федоренко, О.М. (2019). *Навчання дітей із порушеннями слуху*: навчально-методичний посібник. Харків. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/719471/>
6. Литовченко, С., Таранченко, О., Жук, В., Шевченко, В., Литвинова, В., & Федоренко, О. (2021). Сучасний курикулум в освіті дітей з

порушеннями слуху : методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 321 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776>

REFERENCES

1. Pro osvitu [About education]. Zakon Ukrainy vid 2017 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, №38-39, st.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

2. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]. Zakon Ukrainy vid 2020 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2020, №31, st.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].

3. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]. Kontsepsiia, 2016 r. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

4. Kulbida, S.V., Lytovchenko, S.V., Zhuk, V.V., & Lytvynova, V.V. (2020). Uchni pochatkovykh klasiv iz porushenniamy slukhu: navchannia ta rozvytok [Primary school students with hearing impairment: learning and development]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/724437/> [in Ukrainian].

5. Kulbida, S.V., Lytovchenko, S.V., Zhuk, V.V., Lytvynova, V.V., Taranchenko, O.M., & Fedorenko, O.M. (2019). Navchannia ditei iz porushenniamy slukhu [Education of children with hearing impairments]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kharkiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/719471/> [in Ukrainian].

6. Lytovchenko, S., Taranchenko, O., Zhuk, V., Shevchenko, V., Lytvynova, V., & Fedorenko, O. (2021). Suchasnyi kurykulum v osviti ditei z porushenniamy slukhu : metodychni rekomendatsii [Modern curriculum in the education of children with hearing impairment: methodical recommendations]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776> [in Ukrainian].